

kuhala najokusnejšo in najbolj dišečo črno kavo na svetu. Štirikrat letno je namreč spraznila v posebnem pločevinastem mlinčku po kilo pšenice, rži in ječmena, toda šele potem, ko je vse to tudi zmlela in zmešala z dvema škatlama divke in dvema zavojčkoma figove cikoriije, je dobila zmes, ki je vsebovala vse, kar je bilo treba in ki je obenem zadostovala za naslednje trimesečje. Eh, najokusnejša in najbolj dišeča črna kava na svetu — pomisli znova — in zraven vsi tisti dolgi večeri, ko si spravljal starko zdaj v smeh, zdaj v jezo ob igri s fižoli, imenovani trojka. Ampak zdaj si že na mostičku, glej, in zdaj boš zavil po Cafovi ulici, mimo kemične čistilnice in potem mimo starinarne s pohištvom, kjer si zmeraj srečeval mlade zakonce in potem boš šel mimo telefonske govorilnice naprej dol, vzdolž Tovarne usnjenih izdelkov Toko, do trafike na vogalu Krimske ulice in Ulice 10. oktobra. Se spomniš? Tam si kupoval cigarete, žiletke in kemične svinčnike po 150 dinarjev. In seveda časopise. Vsak dan časopise. Ob lepem vremenu so viseli zunaj na vrhovi, pripeti z lesenimi ščipalkami za perilo in veter jim je privzdigoval vogale. Ob deževnih dneh pa so bili razpostavljeni po polici in bili so pokriti s polivinilom in obteženi s kamni s ceste. Toda čeprav so bili tam spodaj, so se navzeli vlage in ko si jih potem v svoji sobi začel brati, ni papir zašuštel s tistim prijetnim šumom suhega listja v oktobru in tudi po tiskarskem črnilu ni zadišal tako močno in sladko...

Kronika

IGOR TORKAR, DESETI BRATJE

Književnost

»Romani se bodo sčasoma umaknili dnevnikom in avtobiografijam, in to bodo zanimive knjige, samo če bo pisatelj vedel, kako naj med tistim, čemur pravi svoje izkušnje, izbere tisto, kar je zares njegova izkušnja, in poročal o resnici resnično,« je zapisal Ralph Waldo Emerson. Igor Torkar bi njegovo misel lahko prevzel kot motto svojim Desetim bratom, prav prilegala bi se »potepanjam skoz sebe in čas«, kot je podnaslovil svoje prvo prozno (osebnoizpovedno-dokumentarno) delo. No, brez motta ni ostal: »Vgravirano za spomin in opomin v pokrovček neznanstvo veliki, nepokvarljivi uri, ki mi je tiktakala v mladosti, v lagerjih, v zaporih in po njih-uri nemirki.« Ta prisposoba o uri kot časovni razsežnosti svoje življenjske zgodbe in usode aludira predvsem na razvidno diahronijo, ne pa na zvrstnost, kompozicijo,

tipologijo dela, kot da je časovni okvir temelj in predpogoj slehernega dogajanja — pripovedovalca in znamenitih Slovencev — kulturnikov, ki jih spoznavamo skozi Torkarjevo osebno izkustveno optiko. Kajpada je poudarek v Desetih bratih na njegovem izkustvu, dogodkih, vtisih, vrednotenju, predstavljanju, ne da bi s kom polemiziral o pravilnosti ali nepravilnosti kakršnih koli drugačnih orisov predstavljenih osebnosti.

Igor Torkar daje v Desetih bratih dragocen obračun s svojo javno in zasebno preteklostjo; brez sramu in z dobršno mero samokritike, kritike, nekoliko tudi samoironije, sentimentalnosti, humorja, neprikrite navdušenosti (in drugih emocionalnih stanj) in celo nostalgije nam postavlja ogledalo pred svoj čas. In reči je treba, da se v odtenkih vsakovrstnih pričevanj iz kake polstoletne slovenske kulturne in tudi družbenopolitične zgodovine lu-

ščijo podobe, scene, doživetja, ki bi jih bilo škoda obsoditi na pozabo. Veliko je dragocenih podrobnosti — tipoloških skic in pričevanj, ki upravičeno uvrščajo Torkarjevo delo med najodmevnejša letošnja izvirna slovenska dela. Avtor ni do nikogar, ki ga pritegne med »desete brate«, žaljiv, prej prijateljsko naklonjen, navdušujoč, morda še preveč v posameznih epitetih predstavljene funkcije. V vsakem išče (in najde) njegove pozitivne človeške lastnosti, četudi jih nekatere predstavi v negativni ali satirični, anekdotični podobi. To pa je na Slovenskem, kjer se kulturniki med seboj sovražijo kot nemara nikjer drugje, (kar se kaže tudi v nekaterih Torkarjevemu pričevanju sorodnih delih), redka in predvsem optimistična, v dragocenost posameznikovega življenja uprta lastnost.

Če smo za uvod izbrali Emersonovo misel, smo hoteli pritrditi aktualnosti njegove trditve tudi pri nas. Vse več je na Slovenskem pričevanj dokumentarne, esejistične, publicistične, memoarske, dnevniške narave. In kar je najvažnejše — ta literatura dobiva čedalje večji krog bralcev, splošni odziv, izziva polemike — javne in zasebne, in vse bolj postaja dragocena kot literarna zvrst. Kajpada ji ostaja predpogoj, da ima kaj povedati, da »poroča o resnici resnično« in da pisatelj izhaja le iz lastnih izkušenj. Letošnji odziv slovenskih bralcev na vsaj troje del — Javorškova Nevarna razmerja, Vidmarjeve Obraze in Torkarjeve Desete brate, izrečeno misel v celoti potrjuje. Seveda je potrebno v oklepaju dodati, da je še kako pomembno, kdo piše tako literaturo.

Pri Torkarju zaradi njegove izredno dinamične preteklosti (do današnjih), ki se morda nikdar ni izogibala javni izpostavi in angažmaju, bi tako delo pričakovali nemara že prej, a zdí se, da potrebuje take vrste delo poseben čas »dozorevanja«, preden se kot neke vrste življenjski obračun ak-

tualizira v neumakljivi dokument. In zdi se, da Torkar še ni povedal vsega, na kar je večkrat opozoril (dachavski procesi in njihove zmote, za kar pa se zdi primernejši drugačen, samostojen pristop, saj bi s prevelikim poudarkom le-te teme porušil tisto kompozicijsko ravnovesje celote, ki omogoča množico portretov ob toku osrednjega, lastnega.

Kar daje Torkarjevim Desetim bratom dragocenost, je njihova, lahko bi rekli, dvakratna — predvojna in povojna ter celo sodobna portretna podoba nekaterih pomembnih Slovencev; se pravi oris njihovega osebnostnega (in tudi ustvarjalnega) razvoja, portret mnogih že umrlih kulturnikov, občutje predvojnega, medvojnega in kasnejšega družbenega utripa in naposled razkrivanje poizkusov, kako zatreti lastno (malo) meščanščino. Torkarju ne gre zgolj za portret in veristični dokument, vedno je navzoča opisna podoba emocionalnih reakcij na ta ali oni dogodek, nenehno je čutiti prizadet odnos do opisovane teme, kot da bi se še v podoživljanju poizkušal na novo, če bi bilo to mogoče, opredeliti do tega ali onega dogodka, reakcije, osebnosti. Z eno besedo: v ničemer ni hladne objektivnosti, prej prekipevajoča zagnanost. Začuda, koliko optimizma prežema celotno delo spričo vsega tragičnega v doživetju realnosti. Je temu vzrok posebna, sedanja prostorska in časovna perspektiva in izhodišče pripovedi? Je to avtorjeva osebnost? Doživetje politične svobode in sedanosti kljub mnogim soočanjem s smrtjo? Morda, a tu je tudi skepsa — ali ni bilo preveč žrtev za premajhno počlovečenje človeka, se sprašuje Torkar, in dalje: ali revolucije zmeraj držijo besedo, ki jo dajo ljudstvu? Avtor že ve, zakaj postavlja kot vrhovno načelo človekovega ravnanja osebno vest, proti kateri sta nemočni tako država kot politika, in kot največji izmed vseh zločinov — molk.

Marijan Zlobec